

Laimutis Vasilevičius

*Panevėžio Deivės
paslaptis*

Panevėžys
2015

UDK XX(XX.X)
VaXXX

Leidinį remia:

ISBN 978-609-XXXX-XX-X

© Laimutis Vasilevičius, 2004
© UAB "Reklamos forma", 2015

„Mums dar duota keliasdešimt metų – ir išgyvenimo, atsilaikymo galimybė. Mes galime išlikti, jei įtikėsime dvasios galia. Jei nepabūgsime kūrybos rizikos. Jei tapsime pirmi“.

Gintaras Beresnevičius

Panevėžio Deivės paslaptis

Kiekvieną vasarą Nevėžio pakrantėse, kaip raudona jūra pražysta skaisčios aguonos. Linguoja jos savo dailiomis galvelėmis ir seka sakmę apie užmirštųjų Dievų likimą.

Pav. 1 Žydinčios aguonos (G. Kudirkos nuotrauka, 2003)

Kai buvo Aukso amžius, mūsų gentys gyveno plačiai ir laimingai. Mūsų žemės driekėsi iki pat Uralo, kur teka Pieno upė Pienava. Tuomet visi klausė ne karo vadų, o motinų. Gyvenimas buvo taikus, darnus ir turtingas. Upės buvo pilnos žuvų, miškai žvėrių. Tais senais laikais žmonės garbino Didžiąją Deivę. Matydavo ją tarp debesų, šukuojančią nepaprastai vešlius ir ilgus plaukus. Jie lietaus sruogomis siekdavo žemę. Deivė turė-

jo stebuklingas šukas. Numestos ant žemės jos pavirsdavo
nejžengiama giria...

Pav. 2 Deivės šukos saugo langą
(Autoriaus nuotrauka, Protvos Galinda, 2000)

Deivė buvo nepaprastai graži: veidas jos buvo toks dailus, kad, jį pamatęs, žmogus numirdavo iš to gražumo. M.Lermantovas sukūrė jai eiles (vertimas autoriaus):

...Matydavo ją neretai
Senovės stebuklingos metais.
Jai finų dar laisvi sūnai
Plačiuos miškuos šventoves statė,
Kaip rūščiai dukrai jų dievų.

Ir skaldai* šiaurės miškuose
Jai skyrė savo įkvėpimą.
Klajojo gandas tamsoje,
Kad mirė, kas pamatė ją,
Kaip strėlę žvilgsnį metalinį
Iš mėlynų akių gelmių.

Tik dainiams leista paslaptį
Pažvelgti Deivę iš toli...

Todėl Deivės atvaizdus kūrė be veido. Ir dabar
nuotakos prisidengia veidą vualiu. Rytų šalyse moterys
nuo seno slepia veidą, nes jos visos turi pavojingą Deivės
žavesio.

Pav. 3 Beveidės Deivės skulptūrėlės randamos galindų gyventose Okos
pakrantėse (Autoriaus nuotrauka, Kalūgos architektūros ir buities
muziejus, 1997)

Vaikščiojo Deivė sau viena po dangų, įsisupusi į plaukus, ir laistė lietumi ištroškusią žemę. Pasipuošusi ji buvo tik lauko gėlių vainiku.

Per Rasas, pagerbdamos Deivę, mergaitės puošiasi gėlių vainikais, naktį maudosi nuogos ir plukdo vainikėlius, o vyrai iškelia Deivės ženklą – Paukštės pėdą. Daugiausia tokių medinių Paukštės pėdų iškeliamą Norvegijoje (Pav. 4, 5).

Pav. 4 Kupolės pėda (D. Ramančionio nuotrauka, Kurtuvėnai, 2004)

Karvutės taip pat papuošiamos gėlių vainikais (Pav. 5). Per Žolinę moterys buria iš žiedų ir žolynų, renka žoleles vaistams, nes labai seniai jas to pamokė Didžioji Deivė. Jos niekada nepamiršta Deivei padėkoti.

Pav. 5 Sekminių karvutė (Autoriaus nuotrauka, 2001)

Deivė galėjo pasiversti į paukštę. Jei nutūpdavo ant akmenų, likdavo paukštės pėdos.

Kai dažote Velykų margutį, reikėtų prisiminti, kad jis simbolizuoja Deivės – paukštės kiaušinį, kuriam sudužus ir atsirado iš lukšto dangus, iš trynio – žemė, o iš baltymo – jūra. Sibiro tauta chakasai tebegarbina kalną Paukštę. Prie to kalno chakasų senoliai organizuoja piršlybas.

Atkartodami pasaulio atsiradimo stebuklą, mes ir dabar per Velykas, per Jorę ridename, daužome margučius, išdažome juos paukštės pėdelėmis, vainikėliais.

Žmonės pavasariais klausosi gegutės kūkavimo, nes ji žino žmonių likimus, o nuotakos rūbai primena baltą paukštę (Pav. 6).

Pav. 6 Jaunoji panaši į paukštę
(G. Kudirkos nuotrauka, Panevėžys, 2006)

Jei sumanydavo, Deivė galėjo pavirsti meška, varle ar net gyvate. Tačiau dažniausia Deivė pasiversdavo balta karvute ir ganydavosi dausų lankose, kartais nusi-leisdavo pasiganyti į žydinčias žemės pievas. Dailininkai ją vaizduodavo sparnuota karve (Pav. 7).

Pav. 7 „Skraidanti karvė“ ant namo fasado
(Piešinys iš knygos: Provantova N., M. Profantov, Enciklopedie slovan-skych bohu a mytu. Praha, 2000, psl. 168)

Tai buvo nepaprasto grožio karvutė. Dėl didelių liūdnuų akių Deivę vadino Dangaus Karvute, Jaučiaake, Dievo karvute. Pasakose sekama, kaip iš karvės ausies našlaitėlė galėjo ištraukti ploniausius verpalus, margiau-sius audeklus. Užkasus karvės širdį, iš jos išaugdavo ste-buklinga obelis. Ir dabar Indijoje karvės laikomos šven-tomis, o mylimiausios moterys vadinamos karvutėmis. Vainikas buvo Deivės ženklas. Lietuvoje per Sekmines karvutes puošdavo vainikais (Pav. 5).

Danguje viešpatavo gausi Dievų šeimyna: Senelis Dievas ir Saulė Motulė gyvena Saulės rūmuose. Kasnakt Saulutė maudėsi pirtelėje, šalia jos bujojo sodas, iš tolo švietė aukso obuoliai. Netoliese stovėjo Mėnulio Tėvelio trobelė, kur ant slenksčio sėdėdavo jo Dukrėlės Žvaigždutės. Po dangų sukinėjosi Vėjų Močia, kuri vis ką nors tvarkė, šlavė. Likimo Deivės verpėjos, audėjos: Laimė, Magilė ir Dalia, gyvena nuošaliau, prie dangaus vartų. Jos buvo tokios galingos, kad verpė ir audė ne tik žmonių, bet ir Dievų likimus.

Už tamsių debesų, savo pilyje, gyvena rūstus įstatymų ir priesaikų saugotojas, karo dievas – Perkūnas. Šalia buvo įsikūrę jo tarnai, broliai Vėjai, kurie kas rytą išgindavo dangun debesis (Pav. 8).

Pav. 8 Broliai Vėjai išgena lietaus debesis
(G. Kudirkos nuotrauka, 2006)

Tik vyresnysis Perkūno brolis, požemio dievas Vėlinas, gyveno žemėje, šalia žmonių, palydėdavo į Dausas mirusiųjų vėles, padėdavo žmonėms auginti gyvulius, mokydavo burti, kurti, gydyti, globodavo žynius, statybininkus, kalvius, šiaučius, kriaučius, muzikantus, pirklius ir vagis... Jis mėgo linksminti žmones. Vėlinui būdavo gera, kai jie šypsodavosi ir juokdavosi. Aišku, kai tiek darbų ir rūpesčių, ne viskas jam pavykdavo...

Visiems patiko gražuolė Deivė Karvutė. Pamilo ją vėlių vedlys, milžinas, burtininkas, muzikantas ir statybininkas, požemio dievas – Vėlinas. Gražiais žodžiais, švelnia muzika ir burtais suviliojo jis Karvutę. Nors ir pabuvo ji milžino Vėlino glėbyje, bet nepamilo jo. Labiau jai patiko vienai lakioti tarp debesų. Tokia aikština ir nepasiekiamą ji buvo, tokios jau tos moterys, kol pačios nepamilsta.

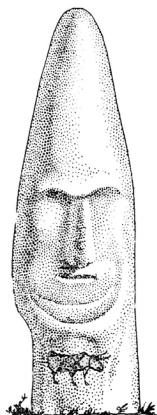

Pav. 9 1932 metų Lietuvos armijos karininkų paradinis diržas, ant kurio pavaizduoti Deivės (kryžma) ir Vėlino (žalčiukas) simboliai
(Autoriaus nuotrauka, 2000)

Prabėgo tūkstantmečiai. Kariai ir valdovai ėmė garbinti jaunėlį Vėlino brolį, raudonbarzdį, griežtą ir karštakošį, karo Dievą – Perkūną. Būdamas geros nuotaikos, jis iškūrendavo dievams dangaus pirtelę, iš kurios kamuoliais verždavosi garas, pavirsdamas į debe-

sis. Visi prisibijojo Perkūno, nes supykęs jis užkurdavo tokią pirtį su griausmais, kad net įkaitę akmenys lėkdavo į žemę.

Kartą virš debesų sutiko Perkūnas didžiaakę gražuolę Dievo Karvutę. Užsiliepsnojo jo širdis ir pasi-
piršo Perkūnas. Nežinojo jis, kad Deivės širdis jau buvo atverta kitam. Neišdrįso Karvutė prieštarauti rūšciajam Perkūnui, kariui ir priesaikų saugotojui, ir davė žodį tekėti.

Pav. 10 Griausmavaldžio stabas su Dievo karvute
(Piešinys iš knygos: Кызласов Л.Р. Древнейшая Хакасия. Москва.
1986, psl.137)

Suvažiavo, susirinko į vestuves svečiai. Ilgai skambėjo muzika po visą dangų. Dievai, atsigėrę midaus, kaip pašėlę šoko, trypė ir dainavo. Devynias dienas ne-

nusileido Saulė. Iš džiaugsmo, Saulei šviečiant, lijo lietus (Pav. 11).

Pav. 11 Per laimingas vestuves, Saulei šviečiant, lyja lietus
(G. Kudirkos nuotrauka, Ustronė, 2006)

Kai danguje nurimo vestuvių šėlsmas ir patenkinti Dievai išsiskirstė po namus, jaunikis Perkūnas, žvangėdamas ginklais, palydėjo savo gražuolę nuotaką poilsio. Pats gi šoko į balną ir su broliais Vėjais išėjo žemėn padėti kunigaikščiams mušti atėjūnus, bausti priesaikų laužytojus.

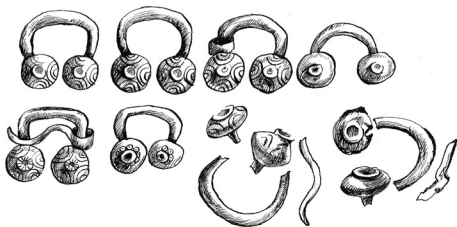
Neilgai trukus pagimdė Dievo Karvutė septynis nepaprastus vaikelius, kaip septynias savaitės dieneles: mėlynąją Linelį, geltonplaukių Rugelį ir Miezėlį, panašų į žaltį Apynėlį, žaliaskares Kanapelę, Dilgėlėlę ir gražuolę raudonskruostę dukrelę Aguonėlę (Pav. 12). Rytą tekėda-

ma Saulė prilaikė žirgus ties Perkūno namais ir linksmai pasveikino Deivę Karvutę, pavaišino vaikelius stebuklingais obuoliais iš savojo sodo. Saulės sūneliams taip patiko Aguonėlė, kad jie savo kepures papuošė aguonų žiedais.

Pav. 12 Aguonėlė (G. Kudirkos nuotrauka, 2003)

Apie dailiuosius vaikelius tuoj pasklido žinia po dangų. Aplankyti atėjo pats Senelis Dievas ir Deivės – Likimo audėjos: Laima, Dalia ir Magilė. Jos padovanojo mergaitėms galias nuspėti ateitį. Kūčių naktį, kai žmonės atsigeria aguonų pieno, užmigę mato pranašingą sapną. Deivė Milda pamokė Perkūno dukreles meilės kerų. Su pyragais atlėkusi Vėjų močia leido Aguonelei žaisti su lietumi, kada tik ji panorės (seniau žmonės žinojo, kad, norint iššaukti lietų, reikia į šaltinį įberti saują aguonų). Išmintingas ir liūdnas požemio dievas Vėlinas pamokė Aguonulę, Kanapėlę ir Dilgelėlę gydyti, burti. Aguonėlė moka geram žmogui savo sėklas paversti aukso pinigėliais, o blogam – blusomis... Sergančiam žmogui aguonos, kanapės atleidžia skausmą, padeda užmigti, dilgėlių lapeliai atstato jėgas. Vėlinas leido dukrelėms lankytis mirusiųjų šalyje, kartais jos palydi pasiklydusią vėlę prie vėlių suolelio, prie vėlių vartelių. Išmintingasis Vėlinas visiems Deivės vaikams padovanojo nepaprastas dovanas – galias globoti ir rūpintis žmonėmis.

Pav. 13 Laidojimo sagės su aguonų galvutėmis.

Barinės pilkapis, X-XIV amžius

(Piešinys iš Panevėžio Kraštotyros muziejaus fondų, 1995)

Sugrįžęs po žygio, Perkūnas priglaudė prie širdies savo gražuolę žmoną ir nustebo pamatęs šviesiaplaukius sūnelius, žaliaskares dukreles. Tikėjosi Perkūnas, kad žmona jam pagimdys karius galiūnus, o ne rūpintojėlius - žmonių globėjus. Suprato Perkūnas, kad tai - ne jo vaikai.

Aptemo ne tik dangus, juodas pavydas sumaišė Perkūnui protą. Išvarė jis Dievo Karvutę su vaikais iš namų, trenkęs žaibais, sudegino savo rūmus. Bet tebevyrė iš pavydo Perkūno širdis. Deivę žmoną jis pavertė į mažą vabaliuką – Boružę, o vaikus – į augalus ir visus nutrenkė žemėn. Sugriebęs lanką, ėmė į juos laidyti žaibus – vilyčias. Tačiau motina uždengė savo vaikelius ir septynios ugninės strėlės susmigo į Boružėlės sparnelius. Pasruvęs kraujas nudažė raudonai Dievo karvutę ir Aguonėlės žiedus. Kur

Pav. 14 Perkūno skydas ir strėlės
(G. Skumbino nuotrauka, Abukauskynė, 2013)

smigo ugnies strėlės, liko išdegusios septynios juodos žaizdos.

Nubaudė pavyduolis Perkūnas ir Vėliną. Ugnine strėle pervėrė vyresnėliui broliui koją.

Šis pavirtęs į didžiulį žaltį, vaitodamas sulindo į žemę. Išstūmė Perkūnas iš Dievų rato Vėliną, išjuokė jį ir ėmė pašaipiai vadinti šlubu Velniu. Taip išmintingas Vėlinas pavirto Velniu. Tik Lietuvos kariai tebenešioja ant savo diržų Žalčio ženklą ir vėliavą vadina Vėlino vardu, nes jis pirmasis išmokė karius karo meno klastos ir gudrybių, įmantriai vadinamų stratogemomis.

Pav. 15 Akmeninio žalčio Vyžo galva, įmūryta Vyžonų bažnyčios sienoje (Autoriaus nuotrauka, 2001)

Paklaiko iš sielvarto Deivė, tapo nuožmi, negailestinga ir ėmė šaldyti žemę. Nutilo pats Perkūnas,

pamatęs Deivės rūstybę. Balta tylą ir sniegas užklojo žemę tūkstančiui metų. Įskaudinta ir atstumta Deivė pavirto į ledaširdę žiemos valdovę Morę. Žmonės ją vadino Leda, Lada. Lada-kalnis saugo Deivės vardą, o žmonės mini Ledų dieną.

Kiekvieną žiemą, užsiklojęs velėna, užmiega Vėlinas ir šildo Deivės vaikus ant savo milžiniškos krūtinės. Liūdi žiemą ir vienišas Perkūnas, ilgisi savo šeimos. Skausmas ir pyktis praeina. Pavasarėjanti Saulė prakalbina ir šildo Deivę, neleidžia jai rūstauti. Žemėje vaikai žaidžia ant ledo, lipdo sniego senius. Kartu su pavasariu atbilda Užgavėnės. Persirengėliai vežioja su saviimi Morę, didžiakrūtę iškamšą su šluota rankoje. Latviai Deivę Marą tebevadina Perkūno žmona. Šventės pabaigoje Marą sudegina arba nuskandina. Taip išvalo susikauptą žiemos blogį, „nužudo“ įkyrėjusią žiemą, sunaikina bergždžiąją, šaltąją Morę. Sudeginta Morė atgimsta gyvybės nešėja – Dievo Karvute – Vaiva, sužaliuoja žemę, pražysta gėlės. Per Užgavėnės žmonės laistosi vandeniu ir šaukia: „Vandens, vandens“. Moterys tyčia plauna stalus, suolus, duris, kad Deivė vasarą negailėtų lietaus.

Pav. 16 „Sniego bobą“ dabar vadiname „besmegeniu“ (Autoriaus nuotrauka, Apidėmės kaimas, 2005)

Pav. 17 Apeiginis šlakstymas vandeniu
(V. Kartano nuotrauka, Panevėžys, „Vidmavita“, 2014)

Po kaimus vaikšto išverstais kailiniais Gavėnas. Retas kas beatpažįsta užsimiegojusį, paišinę žemės dievą – Vėliną. Žmonės pažadino jį triukšmaudami ir važinėdami žirgais. Mat arklys yra Velnio nulipdytas gyvulys, jo kanopų nespėjo perskelti Senelis Dievas, kai jie kartu su Velniu pasaulį tvėrė. Todėl per Užgavėnes ne tik kumelius pravažinėdavo, bet ir tikras žirgų lenktynes vyrai suruošdavo, kad žirgai kanopomis žemę sudrebintų. Kasmet lekia eiklieji žirgai, skamba Sartų ežero ledas.

Pavasariį pabunda ir Deivės vaikai, auga, kad galėtų žmones aprengti, sušildyti, pamaitinti, pagydy-

ti, palinksminti. Daug tenka kentėti Deivės vaikeliams. Žmonės iš jų virves veja, mala, kepa, rauna, audžia, verda, raugia. Tokia Perkūno valia.

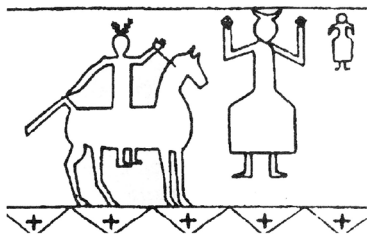

Pav. 18 Užgavėnių personažai „Žirgas“, „Velnias“ ir „Morė“
(J. Vaupšo nuotrauka, Krekenava, 2006)

Linelis, Kanapė ir Dilgėlė aprėdo žmones, juos maitina, gydo. Dilgėlė turi Laimos dovanotą galią – pakeisti žmogaus likimą, tik reikia išausti dilgėlių marškinius. Dainiai apdainavo Linelio kančią. Nelengva žmogų aprengti, kad rūbas vasarą vėsintų, o žiemą – šildytų. Perkūnas išbando jauniausią sūnų ugnimi ir vandeniu.

Sumalę Deivės sūnelio žemkentėlio Rugelio grūdus, kepame duoną, todėl duona šventa. Rugelis rūpinasi, kad žmonės būtų sotūs. Kas tai supranta, su pa-

garba pakelia nukritusį duonos gabalėlį nuo žemės ir jį pabučiuoja. Iš Mieželio grūdų ir Apynėlio spurgų kiekvienam žmogui triskart per gyvenimą buvo daromas alus: apgėlams, vestuvėms ir šermenims. Gražuolę Aguonėlę krato, mala ir daro Kūčioms stebuklingąjį aguonų pieną. Deivės vaikai žiūri į mus geromis akimis ir rūpinasi, kad visi žmonės būtų sotūs, aprengti, sveiki ir laimingi. Tik mes dažnai jų nematome.

Pav. 19 Boružė – Božunja (Piešinys iš knygos: Бычков А.А. Энциклопедия языческих богов. Мифы древних славян, Москва, 2001, psl. 328)

Dievo karvutę vadiname Boružėle, Maryte, Katryte, Petronėle. Slavai vadina ją Božunja (Deive), anglai – Lady bird. Boružėlė viską žino, todėl vaikai prašo pasakyti, koks bus oras, kada lis? Mergelėms rūpi, iš kurios šalies piršliai atvažiuos? Boružėlė skrisdama joms parodo. Deivė globoja jaunavedžius, mėgsta apsilankyti vestuvėse, kartais ji pasiverčia svočia ar kūma, marčia ar našle ir sėdi su visais už stalo, vaišina sūriu (Pav. 20).

Pav. 20 Su vaišių sūriu kraštotyrininkė
Birutė Paškūnaitė (Autoriaus nuotrauka, Ustronė, 2005)

Jei nuotaka darbšti, bet neturtinga, Deivė ją apdovanoja. Tik vėliau jaunieji sužino, kokia viešnia buvo apsilankiusi, kai pamato prie durų Deivės dovaną – pilną skrynįą, prikrautą niekad nesibaigiančių audimų... Mūsų kaimynai slovakai Dievo Karvutę vadina Skrinka Marina. Kiekviena nuotaka stengėsi priausti kuo didesnę

kraičių skrynią, nes žinojo, kad pačiai darbščiausiai audėjai Deivė įdės nesibaigiantį drobės rietimą. Tik to rietimo nevalia viso išvynioti, nes tuomet drobė pasibaigs... Lininė drobė turi burtų galią, dovanoja sveikatą.

Pav. 21 Apgėlai. Giminės
supa kūdikėlį drobėje (K. Grinkaitės nuotrauka, Abukauskynė, 2014)

Jei velykinis kiaušinis nuo drobinio rankšluosčio nurieda į kairę, pas Vėliną, tavęs laukia turtas, audringa meilė ir daug vaikų. Jei – į dešinę, pas Perkūną, – griežtas vienišo teisuolio gyvenimas.

Pav. 22 Velykinė apeiga su drobiniu rankšluosčiu ant Velnio pilies kalno (Autoriaus nuotrauka, Protvos Galinda, 2000)

Jei Boružė vis skrenda į vakarus, tai blogas ženklas, rodantis, kad jūsų namuose ruošiasi apsilankyti nelaimė. Boružėlės nevalia žudyti, nes užsitrauksi didelę bėdą, liksi vienišas. Bulgarijoje piemenys, pagavę Dievo karvutę, pakiša po akmeniu. Jei kitą dieną ją ten randa, tai žino, kad gyvuliai tą vasarą augs sveiki, jais rūpinsis Vėlinas, už tai, kad Dievo Karvutė aplankė jį požemio karalystėje.

Pav. 23 Karvės pėda ant Liškiavos akmenų
(Autoriaus nuotrauka, 1993)

Visos senosios tautos prisimena nelaimingas dangaus vestuves. Babiloniečiai molinėse lentelėse surašė mitą, kaip dievas Mardukas nugalėjo deivę Tiamat. Sibiro ketai pasakoja apie nelaimingą Griausmavaldžio žmoną, išvartą iš dangaus. Nelaimingas Perkūno vestuves prisimena vieniši akmenys, vadinami „nubaustomis nuotakomis“, „nelaimingomis vestuvėmis“. O Lietuvoje vaikai, iškėlę Boružėlę, tebedainuoja Didžiajai Deivei:

Boružėle, lėk lėk,
Tavo vaikai rėk rėk,
Tavo namai deg deg...

LADY BIRD

Every summer on the banks of the river Nevezis near Krekenava bright poppies start blossoming and look like a red sea. They sway to the wind and share memories about a legend of fait which didn't pass even gods.

When the Golden age was in the world there were Aistians who lived widely and happily. Life at that time used to be peaceful wealthy and harmonious. The people of that time honoured and prayed to the Great Goddess. They could see her flying among clouds like a white bird. Sometimes she landed on rocks leaving her dinted feet.

The Goddess had unusually rich and long hair. Its long rain-strands used to reach the ground. She combed it with a magic comb. As soon as she dropped it, it turned into untresspassable forests.

The Great Goddess face was so pretty that if a man saw it, he died of that beauty. So people used to create her faceless images. Even nowadays in Eastern countries women keep their faces hidden as they all look a bit like the Goddess.

So the Goddess was walking all by herself in the sky, wrapped into

Slapta moterų apeiga prie Šventosios upės
(Autoriaus nuotrauka, 2000)

her hair and watering the thirsty land from her full white breasts with rain. She was dressed up only with a flower wreath. During St Mary's Assumption Day women divine from flowers and grass and also collect herbs because The Great Goddess had taught them to do so. The Great Goddess liked to swim in the moonlight. During Rasos young girls wear flower wreaths, float them in the water and bathe nude in the Moonlight as a sign of respect to the Goddess. Water springs were also decorated with wreaths because in the springs of the Goddess women used to catch babies. In Marcinkonys, in the Bobos spring women used to catch so many babies that shepherds wanted to fill it with stones.

At times the Goddess turned into a white cow and grazed in vast skies. She often landed to graze into the blooming meadows. She was an exceptionally pretty and good cow. Because of her big sad eyes people called her Dangaus Karvute (Cow of the Sky), Jauciaake, Dievo Karvute (God's Cow). Some fairy tales say that an orphan could draw the finest yarn from her ear. From a cow's buried heart a magic apple-tree grew up. Even nowadays in India cows are holy animals and the beloved are called cows. In Lithuania during Jurgines cows are decorated with flower wreaths.

A large family of gods was living in the sky: Grandfather God and

Kalnas „Paukštė“
(Autoriaus nuotrauka, Sajana, Ergaki kalnynas, 1989)

Grandmother Sun lived in the Sun's palace. Every night the Sun bathed in her bathhouse, next to it there was a huge orchard with shining golden apples. Nearby there was Moon Father's hut and on its threshold there used to sit his daughters Stars. In the sky was the Wind's mother who all the time was doing something: cleaning, sweeping, etc. Fair Goddesses spinners and weavers: Laime, Nelaime and Dalia lived farther in the granary, not far from the bathhouse. They were so strong and powerful that they spun and wove not only people but also gods' fates. Behind dark clouds in his house lived rigorous law guardian and god of war – Perkunas. Nearby were his servants and brothers Winds who every morning drew clouds through the sky-gate.

Only an elder Perkunas brother, Velinas, the god of the earth and underworld lived on the earth, near people. He helped to raise animals, taught how to tell fortunes and treat, and also saw the souls of the dead off. Velinas used to take care of the magi, builders, blacksmiths, shoemakers, tailors, musicians, merchants, thieves, etc.

Everybody liked the pretty Goddess but the only to fall in love was the leader of the dead souls, giant, magician, musician, builder and the god of the earth Velinas. He used beautiful words, soft music and enchantment to attract the Cow. Though the Goddess was not once in his embrace but she didn't fall in love with him. She liked better to be alone and fly with her hair loose among clouds. So unreachable and wayward was the pretty Goddess.

Millenniums passed. Warriors and rulers started worshipping the younger Velinas brother, red-bearded, strict and hot-tempered god of war Perkunas. Being in a good mood he used to heat the bathhouse with clouds coming from its chimney for other gods. However everybody was somehow scared of Perkunas, because at times he got so angry that from the bathhouse rocks fell to the ground. Once, while walking in heaven he met the big-eyed God's Cow. He instantly got inflamed with desire and without delay proposed to her. He didn't know that her heart had been opened to someone else. She got scared and didn't dare to object the threatful Perkunas and promised to marry him.

A lot of guests came to the wedding. The music sounded for a long time in the sky. Gods, drunk with mead for nine days kept dancing and singing and the sun didn't settle once during the wedding.

When all the noise in the sky seized and all gods went home, the bridegroom Perkunas, rattling his sabre saw his pretty bride off to rest. Then he jumped on the saddle and together with his brothers winds rode to the earth to help the duke to fight the comers and punish forswearers. Legends say that not far from Mosedis, in a village of Silale, in the Holly Wood, under the Great Dust-brand are sleeping tired sons of the Wind.

Soon afterwards the Cow of the Sky gave birth to seven unusual children, like days of the week: Lineli, Rugeli, Miezeli, Apineli, similar to a serpent, Kanapele, Dilgele and the beauty Aguonele (Poppy). In the morning the rising Sun stopped the horses next to the Perkunas house and greeted the Goddess, Treated the children to some magic apples from her garden. The Sun's sons liked Poppy so much that they decorated their caps with poppy flowers. The news about the beautiful daugh-

Trys laumės su vaikeliu. (A. Meškauskas freska, 2005)

ter soon spread over the sky. To visit her came the Grandfather God Himself and goddesses, the spinners of Fate: Laima, Dalia and Nelaimė. They presented Poppy with the power to tell fortune (On Christmas Eve night, when people drink poppy seed milk, Poppy sends them a vatic dream). Goddess Milda taught them magic of love. The Winds mother flew here with all kinds of pies and let Poppy play with rain whenever she wanted (earlier people knew that in order to call rain they had to pour a handful of poppy seeds into a water spring). Wise and sad god of underworld Velinas taught Poppy how to cure and charm. So having fun Poppy can turn a good man's seeds into golden money, a bad man's – fleas. For the sick poppies reduce pain and help fall asleep. Velinas let Poppy visit the world of the dead, so at times she sees the soul off to the sky. The wise Velinas presented all the children with some unusual gifts, such as different powers.

After the trek Velinas hugged his pretty wife and pressed her to his heart. He was shocked to see fairheaded sons and verdant daughters. Perkunas had hoped his wife would give birth to powerful warriors, but not crosses, patrons of people. Then understood Perkunas that they weren't his children. From fury and jealousy not only the sky became dark but also his mind went blank.

So Perkunas set lightning on his home, roaring and menacing banished bareheaded God's Cow together with her children to the earth. But his heart was still burning with jealousy, so he turned his Goddess-wife into a little red bug Ladybird and his children into plants. That wasn't enough so he started throwing lightning at the children. The mother spread her wings so seven arrows soused into them. The spots where fire arrows soused burned seven black wounds. The blood coloured both Ladybird and Poppy. Nowadays the paths are sprinkled with red sand during Pentecost. On Ash Wednesday women are not allowed to comb their hair. For the disobedient ones hens scratch all the garden.

Jealous Perkunas punished Velinas too by a fire arrow which wounded his leg. Then he turned into a huge serpent and hid in the ground. Perkunas mocked at Velinas and made fun of him calling him the limping Devil. So Velinas turned into a mischievous Devil. Only the soldiers of Lithuania wear serpent's image on their belts and they call a flag Velinas because he was the first to teach them warfare games.

Deivės pėdos ant uolos

(V. Kavaliausko nuotrauka (iš autoriaus archyvo), Suomija, 2005)

Frantic with grief became the Goddess. That's why she became merciless and cruel and started to chill the earth and the sky. White quietude and snow covered the earth for a thousand years. Insulted and repudiated Goddess turned into heartless winter queen, the angry More or Ice. The English call her Lady, the Greeks- Leta, The Slavs – Lada, Dieva. The cold ice protects her face and people after Easter Day mention the Day of Ice.

In winter Velinas sleeps covered with turfs and warms the plants, seeds and the Goddess children on its vast chest. Perkunas is also sad being alone without his family.

However pain and anger disappear. Towards spring time the sun warms the Goddess and does not let her be angry any more. Together with spring Shrove Tuesday comes. Masked people carry More to all places. She is a big Jackstraw with big breasts and a broom in her hand. At the end of the celebration More is either burnt or drowned. So the fire kills the winter evil More. The burnt More is reborn into Goddess

Lada who brings life and the earth becomes green, the first flowers come in blossoms. During Shrove Tuesday people sprinkle with water and call to the Goddess, 'Water! Water!' Women on purpose wash tables, benches and doors, so that the Goddess could see them and would not be sorry for rain in summer time.

Shrove Tuesday horses wake up Gavenas who the is walking in villages with a furcoat inside out. Very few persons recognise in him sleepy and dirty god of the earth Velina. People woke him up making noise and riding horses for a horse was made of clay by Velinas, when he together with Grandfather God had been creating the earth. That's why horse shoe protects the home, brings luck and wealth. During Shrove Tuesday not only foals were ridden but in some places true horse races were organized so that the horses would shake the world with their hooves and wake up sleeping Velinas. Run proud horses on the ice of the lake Sartai.

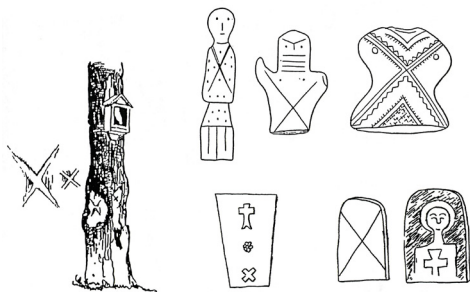
In spring time the Goddess's children wake up. They grow to cloth te people, warm them up, feed, cure and make happy. They have to suffer a lot. People use them to make ropes, mill them, bake and pull

Deivės dukros mėgsta burtus.. (Nuotrauka iš autoriaus archyvo)

them, weave, cook and ferment them. That is the will of Perkunas. Linelis, Kanape an Dilgele cloth people, feed and cure them Dilgelele has the power to change people's fait if somebody wove a shirt of them it would change the person's fait. Hemp is used to make ropes and the strongest sails are woven. Bards used to sing about Linelio suffering. After milling the Goddess son's Rugeli people bake everyday bread, so it is sacred. Barley and Apynelis are used to make beer three times in a person's lifetime: birth, wedding and death. The pretty Poppy is shaken, milled and used to make the magic Christmas poppy milk. She also helps the sick. The Goddess children take care of people so that they would always have clothes and would be happy and healthy. They look at us with good and sincere eyes only we most often do not notice that.

The God's Cow is called Boruzele, Maryte, Katryte, Petronele. Neighbours Slavs call her Bozunja, Bozicha (Goddess), the English – Ladybird. She knows everything so children ask her to tell the weather, when it will rain. Young girls are anxious to see from which direction matchmakers will come, so Boruzele can show it flying. The Goddess looks after the newlyweds, likes to visit weddings, sometimes she turns into a matron of honour or Godmother, daughter-in-law or widow and sits with the rest at the party table. If the bride is industrious but poor, the Goddess gives some gifts. Only later they find out who had visited

Kryžmos ant skulptūrėlių ir moterų kapų
(Piešinys A. Andrijausko, 2000)

them because see her gift by the door: a chest-of-hope with never ending cloths, towels, aprons... Our neighbours the Slovaks call her Skrinka Marinka. Every bride tried to have a larger chest-of-hope because she knew that for the most industrious bride the Goddess would put a never ending linen roll. Nobody is allowed to unroll it because it will soon finish.

If Boruze keeps flying west that is a bad sign meaning that Nelaime is coming to your house. You aren't allowed to kill a Ladybird because you may call a misfortune or will stay alone. If Bulgarian shepherds catch a Ladybird they put it under a rock. If next day they find her there they know that their animals will be healthy and grow well in summer because father Velinas will take care of them. Such is his gift for the Ladybird who had visited him in his underworld.

All old nations remember unhappy wedding. The Babilonians wrote a myth on clay slates about how god Mardukas defeated goddess Tiamat. Siberian Kets speak about unhappy wife of Thunder casted from heaven. Unhappy marriage in Lithuania is reminded only by Ladakalnis and separate stones called 'punished brides', 'girls' or 'women,' unhappy marriage,"beds'. Children holding in their hand the God's Cow sing a special song:

Lady-bird fly, fly.
Your children cry, cry.
Your house burns, burns...

ILIUSTRUOTAS ŽODYNĖLIS

Aguona. Aguonėlė žino ateitį. Kartą metuose, per Kūčias, atsigėrę aguonų pieno, žmonės mato pranašingą sapną (pienas – Deivės atributas). Aguona yra kaplinės žemdirbystės metu augintų kultūrų liekana.

Aguonos (Autoriaus nuotrauka, Krekenava, 2003)

Akmuo. 1605 metų jėzuitų reliacijoje apie vakarų Lietuvoje garbinamus akmenis rašoma: „Dideli akmenys plokščiu paviršiumi pravadinami deivėmis“. Romėnai turėjo panašių papročių. Grūdų saugotojos Ops Consua akmuo buvo laikomas įkastas į žemę ir apdengtas šiaudais (M. Gimbutienė, 2002).

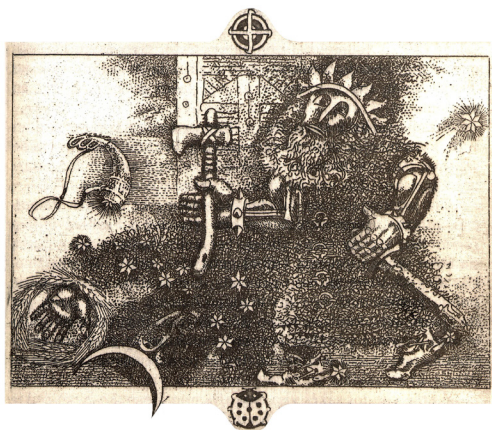
Akmuo „Deivė“ po ąžuolo šaknimis
(Autoriaus nuotrauka, Telšių miškų ūkio parkas, 1988)

Auksinė boba. „Auksinė boba“ Jumala - baubiantis stabas. 1023 metais vikingas plėšikas Toriras surado auksinį stabą miškuose prie Baltosios jūros ir su bendražygiais apiplėšė šventyklą. Prašydami Bobos pagalbos, žmonės mušdavo būgnus imituodami perkūniją (A. Byčkov, 2001). Akmenys Mokas su Mokiene sakmėse baubia, šaukia vienas kitą. Lietuvių Moko ir slavų Mokošės vardai yra giminingi.

Auksinė boba (Viduramžių piešinys, A.Byčkov, 2001)

Bausmė. Europą ir Mažąją Aziją ištikusią sukrėtimų laikotarpį, III tūkstantmečio prieš mūsų erą pabaigoje ir II tūkstantmečio prieš mūsų erą pirmoje pusėje, vyko ne tik ginkluota kova. Dauguma neolito moteriškų skulptūrėlių randama sudaužytų, tai rodo buvusią religinę kovą. Jei semitai išsaugojo Didžiąją deivę, tiesa, atėmę dominuojančią padėtį panteone, tai indoeuropiečiams ji išvis nustojo egzistuoti, suskilo į daugelį personažų, kuriuose išryškėjo tik atskiri buvusios Didžiosios Deivės fragmentai (A. Golan, 1994).

Perkūnas nubaudė Deivę paversdamas ją į Boružę
(A. Každailio piešinys)

Beveidės skulptūrėlės. Kartais moteriškos skulptūrėlės būna be veido. Galbūt būta tabu. Kai kuriose tautose slepiamas moters veidas.

Bevidės skulptūrėlės, randamos Okos upės pakrantėje.
(Autoriaus nuotrauka, Kalūgos architektūros ir buities muziejus, 1997)

Boružė. „Saulele, saulele, auginki smilgelę boružei pakilt“
(Rauda Boružei. Marcelijus Martinaitis).

Slavų Deivė Božunja buvo vaizduojama moterimi su karvės galva ir iškištu liežuviu. Herodotas „karvaveide“, „jaučiaake“ vadina deivę Gerą, Dzeuso žmoną. Ji, kaip ir Didžioji Deivė, rūpinosi santuokomis ir gimimu, buvo valdinga ir kerštinga. Geros paukštis - gegutė. (A. Byčkov, 2001).

Božunja (Piešinys iš knygos: Provantova N., M.Profantov.
Enciklopedie slovanskyh bohu a mytu. Praha, 2000., Čekija)

Civjan Tatjana Vladimirovna - garsi filologė Rusijos MA Slavistikos instituto Tipologijos ir lyginamosios kalbotyros skyriaus vadovė. Tyrinėja lingvistinę tipologiją, semiotiką, teksto struktūrą, mitologiją ir folklorą. Yra parašiusi šešias monografijas ir daugiau nei 300 mokslinių straipsnių.

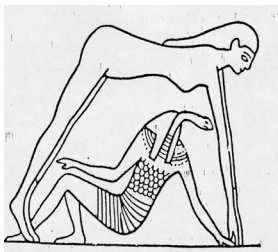
Gėlės už Dievo karvutės mito rekonstrukciją.
(A. Šarkauskienės nuotrauka, Tarptautinė mokslo konferencija akademikui Vladimirui Toporovui atminti. Lietuvos Seimas, 2011-09-15)

Dagotuvės. Deg(h) proindoeuropiečių kalba reiškė „žemė“. Finikiečių dievas Dagom (Daghom) buvo žemdirbystės dievas. Daga galėjo būti vienas iš Žemynos vardų.

Dagotuvių aukuras Ustronėje skirtas derliaus šventės apeigoms
(R.Timfavičiaus nuotrauka, Panevėžio rajonas, 2012)

Dangus. Egiptiečiai dangaus skliautą vadino deive Nut, o požemio dievą žaltį - Geb. Šis įvaizdis pasiekė ir Lietuvą, dangaus Deivė ir požemio Vėlinas kartais pasiverčia žalčiu.

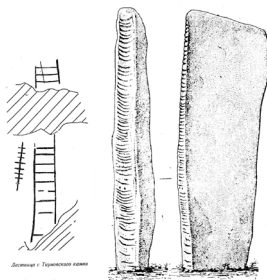
Egipto Dievai Nut ir Geb
(Piešinys iš knygos: Голан А. Миф и символ. Иерусалим, 1994)

Deivė Paukštė. Iš pradžių buvo tik vanduo. Vandenyje plaukiojo antis. Ji padėjo kiaušinį. Iš kiaušinio lukšto pasidarė dangus, iš baltymo – marios, o iš trynio - žemė. Taip atsirado pasaulis.

Deivės paukštės skulptūrėlė su meandriniu piešiniu
(J.Ražinskaitės fotografija, J.Trinkūno dovana iš Rumunijos, 2006)

Dievas – „pasaulio kūrėjas mitologijose paprastai virsta neveikiančiu dievu, deus otiorus, ir kulte jo reikšmė menka. Jis nusišalina nuo visų reikalų“ (G. Beresnevičius, 2004).

Laiptai (kopėčios) į dangų pas Dievą. Tunovo ir Minusinsko muziejaus akmenys (Piešinys iš knygos „Chakasija“, 1990)

Dievo karvutė. Karvės bruožų turėjo daugelis senųjų Deivių. Egipto Deivė Izidė buvo vaizduojama kaip sparnuota moteris su karvės ragais. Izidės kultas vėliau virto mergelės Marijos kultu. Finikiečių Didžioji motina Astarta buvo su karvės ragais. Kibelos vardas reiškė veršingą karvę. Lietuvoje žinoma Dievo karvutė.

Šventa Karvė. Karvutė buvo dievo Šyvos žmona (Viduramžių piešinys, Indija)

Deivės ranka reiškė jos buvimą ir globą. Islamo pasaulyje labai populiarūs pakabukai „Fatimos ranka“. Juoda spalva buvo deivės ir vedusių moterų spalva. Balta spalva reiškė gedulą.

Juodoji deivė, ją surado ir išsaugojo Kuršėnų muziejaus direktorius Vytautas Šeinauskas (Autoriaus nuotrauka, 1993)

Dievų kova. Perkūno kova su Velniu, besireiškianti ne tik pavasarinės perkūnijos metu, bet ir kitais atvejais, interpretuojama kaip susijusi su pasaulį apvalančia, išvaduojančia nuo chaotinių jėgų, o taip pat ir karine Perkūno veikla. Juk Perkūnas - dangaus sferos atstovas, tvarkos žemėje palaikytojas, supriešinamas su chtoninės mitinio pasaulio srities reprezentantu velniu, kuris į žmonių gyvenimą, jų aplinką įneša chaotiškumo, destruktijos pradą (Nijolė Laurinkienė. 1996. psl. 212).

Perkūnas šaudo į jauną ir gražų Dievą, jojančią ant Vėjo
(Dailininkės A. Makūnaitės piešinys iš Vinco Krėvės knygos“
Perkūnas, Vaiva ir Straublys”. Vilnius, 1979.)

Didžioji Deivė (Deivė Motina) garbinta nuo pat žmonijos aušros, gyva sakmėse ir simboliuose. Neolito gentys nuo Vakarų Europos ligi Indijos iki III tūkstantmečio prieš mūsų erą garbino Didžiąją Deivę (A. Golanas, 1994). Ji gimimo ir mirties Deivė. Kaip užmiršta motina, suteikusi gyvybę, ji lydi mus per gyvenimą ir nepriekaištaudama prigludžia kelio pabaigoje.

Kinų lietaus Deivė (Paausuo-
tas raudonmedis. Autoriaus
kolekcija.)

Deivės vaikai – kultūriniai augalai. Jie turėjo tėvą, Deivės palydovą, Dievą, kuris rudenį užmigdavo (mirdavo) kartu su augalija, o pavasarį pabudavo. Bet tėvystei tais senais laikais nebuvo teikiama reikšmė, ji apskritai nebuvo žinoma. (M. Gimbutienė, 1996).

Budistų panteono karo ir turto dievas Pančika – Kubera su raupų ir vaisingumo deive Chariti, su vaikais
(I – II amžius, Šeichan – Dcheri, Indija)

Dieva. Dievos akmuo - pūslėtasis kvarcas, savo apvalumais primenantis Demetros krūtis. Dieva – Dievas yra bendrašakniai žodžiai. “Indoeuropiečių prokalbėje Dievos reiškė Aukščiausiąją būtybę, susijusią su spindinčiu dangaus skliautu (plg.sen. ind. Deva – „dievas“ ir dyaus – „dangus“, lot. deus ir dies, liet. Dievas ir diena)” (G. Beresnevičius, 2003).

Malda prie Dievos akmens
(A. Čigrino nuotrauka, Maskva, Kolomenskoje, 2000)

Deivė Mėnulė. Vienas iš Didžiosios Deivės pavidalų - Deivė Mėnulė, teikianti drėgmę, lietų, rasą, globojanti moteris. Žmonės tikėjo Mėnulio pilnaties, šaltinių, versmių ir upių galiomis.

Nakties deivė Mėnulė (Lūna)
(Arcana Europa Magazine, Ispanija, 2000)

Duona. „Mane muša pagaliais, degina mane ugnimi, pjaus-to peiliais ir visi mane myli“. Lietuvoje archeologai randa dviejų rūšių duoną: akytą – raugintą ir neakytą – neraugintą. Ji buvo kepama pelenuose jau prieš keletą tūkstančių metų. (P. Dundu-lienė, 1963)

Duona pagerbiama per Romuvos apeigas
(J. Vaiškūno nuotrauka, Kulionys, 2005)

Deivės rakandai. Laimos akmenis imta vadinti laumių lo-vomis, krėslais, krosnimis (A. Kargaudienė, 2004).

„Kas toj upelėj? Sukas verpetas.
Kas tam verpeti? Aukso krėslalis.
Kas tam krėslaly? Sėdi panelė.
Galvų šukuoja, gailiai verkuoja.“

(Dainos „Skrenda sakalas upelėn gerti“ fragmentas. Dūkštas).

Akmuo Deivės loma (A. Fiofilaktovo nuotrauka, Goliakovo kaimas (rus. „goliad“ – galindai), Možaisko rajonas, Protvos Galinda, 1999)

Dilgėlė buvo audimo pluoštas, žaliava, senesnė už linus. Tai rodo kitas, senesnis, dilgėlės pavadinimas - notrė, latviškai - natre, prūsiškai - noatis. Latvių žodis natns reiškia drobę. H.K. Anderseno pasakos „Laukinės gulbės“ herojė, kad išgelbėtų brolius, turėjo numegzti iš dilgėlių dvylika marškinių.

Sraunios Vadaktėlės pakrantėje gausiai prižėlę dilgėlių (G. Skumbino nuotrauka, 2014)

Gegutė – stebuklinga paukštė, skaičiuojanti gyvenimo metus. Burtams buvo naudojami švilpukai, imituojantys gegutės kūkavimą. Kita paukštė metelė laikoma „Velnio bandos piemene“.

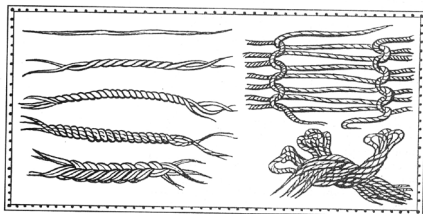
Švilpukas – gegutė (Autoriaus nuotrauka)

Gyvybės medis. Lietuvoje puošia klėčių duris, kraičių skrynias, juostas. Ažuolas, žolynų ir gėlių puokštės, pirties vanta, netgi šluota simbolizuoja Didžiosios Deivės atributą - Gyvybės medį, Diemedį. Šluota prie durų reiškė, kad šeimininkų nėra namie, o namus saugo šluotos savininkė...

Raganos pušis auga šaknimis į viršų (išvirkščias pasaulis)...
(Autoriaus nuotrauka,
Marcinkony, 2003)

Kanapės. Į Lietuvą kanapės atkeliavo iš Azijos. Senkapiuose aptinkama kanapių audinių ir virvučių liekanų iš pirmųjų mūsų eros amžių. Viduramžiais iš kanapių pluošto buvo vejamos virvės ir audžiamos burės. Lietuviai kanapių sėklas vartojo kaip tradicinį valgį žiemos švenčių metu. Jos siejamos su įvairiais burtais ir papročiais. Kanapėlė apdainuota lietuvių liaudies dainose.

Virvės iš kanapių X- XIII amžius (Dailininkė V. Makarova, 1997)

Kryžma. Dar vadinama „moterų kryžiumi“, „sėkmės ženklu“, „keltų kryžiumi“, buvo vienas iš Didžiosios Deivės ženklų. Ženkilai, simbolizuojantys Dievų būvimą, Lietuvoje randami išskalti ant akmenų.

Kryžmomis paženklintas kalvio kaltas kryžius (Autoriaus nuotrauka, Šventibrasčio kapinaitės prie Nevėžio, Kėdainių rajonas, 2004)

Laima – likimo deivė, audžianti likimo giją. „Ji likimo, laimės deivė, gimdyvių globėja, priklauso dangiškųjų dievų grupei. Laima lietuvių ir latvių pasaulėžiūroje vėliau ėmė lietis su Marijos įvaizdžiu“ (G. Beresnevičius, 2003).

„Laimos šluotelė“. Vilniaus verbos, šluotos, „eglutės“ yra Gyvybės medžio simbolis, sutinkamas visų indoeuropietišκών tautų kultūroje (Dailininkė A. Reine, 1995)

Laimos akmuo. „XIX amžiuje Lietuvoje buvo žinomas akmuo, turintis moters torso formą, kuris suteikia vaisingumo nevaisingoms moterims“ (M.Gimbutienė, 2002).

Laimos akmuo (Autoriaus nuotrauka, Pumpėnų kapinės, 2004)

Laumės. Laumė – vienas pačių neginčijamiausių Griausmavaldžio žmonos variantų. „Laumės kaip žmonės. Iš pavasario kaip katės niurna. Laumių kasos ilgos, ligi pat kojų apačios. Geltoni plaukai. Krūtys labai didelės, jos per krūtis kojų neužmato“ (LTA 462/492“. Vyrams laumės ypač patrauklios, pačios užkabinėja, lenda į klėtį, kviečia pašėlioti. Ir tiek šėlioja, kol bernas galą gauna (M. Gimbutienė, 2002). „Laumė – mitinė moteriška būtybė, doros ir moralės normų sergėtoja, darbštumo įsikūnijimas. Tai pavakarių ir vandenų dievaitės, apdovanojančios neturtingų tėvų vaikus, baudžiančios už godumą ir palaidumą. Simbolis – paukščio pėdelės, kultuvė“ (I. Klimka, 2004).

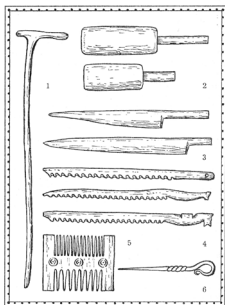
Lauma (Siuvinyš, iš A. Byčkovo knygos, Baltarusija, 2001)

Lietus. Didžiosios Deivės dovana, skatinanti vaisingumą, derlingumą. Lietus panašus į Deivės išleistus plaukus. Saulė su lietumi laimina žemę ir žmones, tai ypač geras ženklas per krikštynas, vestuves.

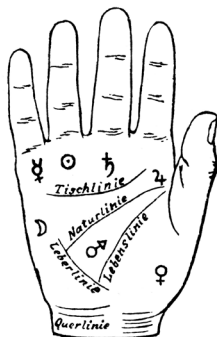
Lietus (Autoriaus nuotrauka, Nirtaičių kapeliai, 2004)

Linai (linum asitatissimum) Europoje paplito jau neolito laikotarpiu. Lietuvoje žemdirbiai linus vertino dėl jų pluošto, iš kurio buvo audžiami drabužiai, ir sėmenų, iš kurių spausdavo aliejų. Dainiai apdainavo Linelio kančią. Linų Dievas buvo Vaižgantas.

Linų apdirbimo įrankiai XI – XV amžius
(Dailininkė V. Makarova, 1997)

Likimas. Žmogus paklūsta Deivių, lemiančių žmonių likimus, audžiančių ir nukerpančių gyvenimo siūlą, valiai. Likimą lemiančios Deivės yra bendras indoeuropiečiams tikėjimų sekmuo. (G.Beresnevičius. 2003, psl.216). Žmogaus likimą Deivės surašo jam gimstant ant delno. Ir dabar yra žmonių, mokančių skaityti delno linijas.

Chiromantai buria pagal Lebensilinie – gyvenimo, Naturlinie – prigimties, Ticchlinie – širdies ir Leberlinie – kepenų linijas (Lemann, 1900)

Likimo deivės. Lietuviai turi tris likimo deives: Laimą, aklaiją Magilę ir Dalią. „Lietuvių tautosakoje žmogaus dalią, savitą likimo skirtį, lemianti deivė yra artima Laimai (Laimei), bet nesutampanti su ja. Dalios lėmimas neatšaukiamas, tačiau jis apima labiau žmogaus skirties, materialios gerovės sritį“ (G. Beresnevičius, 2003).

Germanų triada dieviškosios Nornos supina žmonių likimus ir pildo likimų knygą. Jos senesnės už laiką, puikios audėjos, jokia jėga negali pakeisti tų likimo audimų.

Likimo audėjos Nornos (Užburtas pasaulis, 1996)

Magilė – Likimo Deivė, geraširdė, sena, akla. Ji, atėjus laikui, nukerpa gyvenimo giją. Kartais nukerpa per anksti, kartais per vėlai, nes nemato. Jos ženklas – žirklys, kaip ir Didžiosios Deivės, tai ta pati kryžma. S. Daukantas mini Deivę Mogilę, kuri pergudraudama kitas likimo Deives suvelia audeklą. Tuomet žmonėms nesiseka, užpuola ligos ir bėdos.

Čekų mirties Dievas Meriot, turintis lietuvių Giltinės bruožus
(Piešinys P.Rajsky iš knygos: Provantova N., M.Profantov. Enciklopedie slovanskych bohu a mytu. Praha, 2000)

Mara (Marša) itin archajiška mitinė būtybė, „pieno motina“. Latvių mitologijoje deivių (motinų) yra daugiau nei dievų. Mara yra apdainuota ir išlikusi Latvių dainose:

Mira Mara govis skaita
Vitola sėdėdama:
Ta, Marin, mana govs,
Kas no simta atliks. (F.417, 164)

Mira Mara karves skaito
Gluosnyje sėdėdama:
Tai, Maružė, mano karvė
Kur nuo šimto pasiliko.

Velcies mana ligavina,
Lidz Zembti brūnus svarkus,
Lai jautini neredzēja,
Ko tev deva Mila Mara. (D1060,3)

Vilkis, mano mergužėle,
Rudus sijonus lyg Žemės:
Kad žmoneliai neregėtų,
Ką tau davė Miela Mara.

Mara (Dailininkė A. Reine, 1995)

Margučiai. Deivė paukštė gelbėjo nuo bado. Pirmas rastas laukinės anties kiaušinis buvo aukojamas jai. Iš to bus kilusi ir margučių tradicija“.(L. Klimka, 2004). Velykinių margučių ornamentai tyri Deivės simbolius: vainikėlius, rombus, kryžmas, trikampėlius. Vaikams margučius slapta atnešdavo Velykų bobutė (Velykė).

Margučiai su simboliniais ženklais: saulutėmis, vainikėliais, pėdutėmis, žalčiukais (autoriaus nuotrauka, Panevėžys, 2012)

Mieželis. Jau nuo pirmo tūkstantmečio prieš mūsų erą pilialkalniuose randama miežių grūdų. Šie javai mėgo riebesnę žemę. Buvo sėjami avižų – miežių mišiniai. Per Sambores kaimynai sunešdavo po kokį pūrą miežių, suveždavo bačkas ir prašydavo aludarį padaryti alų. (P. Dundulienė, 1963)

Milda. Meilės deivės vardą saugo vandenvardžiai: Mildija, Milda, Mildupis (R. Balsys, 2008). Milda apskriedavo visą pasaulį oro vežimu, traukiamu poros baltų kaip sniegas balandžių. Lietuvių kalendorius yra išsaugojęs mėnesių pavadinimus paukščių vardais: kovas, balandis, gegužė.

Milda (Dailininkė A. Karaliūtė, 2000)

Ožys – mitologinis ir apeigų gyvulys, aukojamas Perkūnui. Labanoro dūdą daro iš tam tikslui auginto juodo ožiuko odos. Instrumento garsas panašus į ožiuko mekenimą. J. Basanavičius yra užrašęs senovinę kreipimąsi į aukojamą oželį:

Tu oželi, juodbarzdėli,
Auk, auk, auk,
Dievuks mūsų tavęs
Lauk, lauk, lauk...

Medinis ožys yra Jorės šventės atrakcija
(I. Giknienės nuotrauka, Kulionys, 2012)

Pagonybė - politeizmas, viduramžiais ir dabar tradiciškai vadinamas pagonybe, priklauso iš principo kitokiai religinei sistemai, kurioje viešpatauja ne tik kitais vardais vadinami įvairūs dievai ir dievybės vietoje vieno Dievo, bet ir kitokia, ne linijinė, o ciklinė laiko samprata, kuri pagimdė sudėtingas senovės ir dabarties religijas. Politeistinėms religijoms priklauso trečioji (po krikščionybės ir islamo) religija, kurią Vakarų pasaulis vadiną hinduizmu, o patys tikintieji - Sanatana Dharma (Amžinasis įstatymas).

Monoteistinių religijų atstovai ir Vakaruose, ir Rytuose lieka tarsi kurti politeizmui ne tik baltiškajam, bet taip išsamiai ir detaliam artikuliuotam hinduistiškam. Jie tarsi nemato didžiulio žmonijos kultūros paveldo, lieka abejingi milžiniškiems rašytinės kultūros turtams ir jų neabejotinai pasaulinei humanistinei vertei (A. Bučys, 2010).

Romuvų eisena per Jorės šventę (Autoriaus nuotrauka, 2014)

Paukštės pienas – Dievų maistas. Jei Deivė Paukštė buvo motina, suprantama, kad ji buvo vaizduojama su krūtimis ir turėjo „paukščių pieno“. Išsireiškimas vartojamas ir dabar kalbant apie nepaprastai skanų maistą.

Deivė Paukštė (Piešinys iš knygos:
Голан А. Миф и символ. Иерусалим,
1994, piešinys 14-2)

Paukštės pėda - tai skandinavų runa Algiz, kuri turi magišką apsauginę reikšmę. „Aiškiai dabar matome iš kur Lasickio dievybė Algis ir Strijkovskio gulbių dievas yra paimti“ (J. Šeimys, 2002). Runa Algiz puošia Deivės Kali šventykla Indijoje ir pėduotus akmenis Lietuvoje.

Krivio Jauniaus Didžiosios Deivės
šventyklėlė
(Autoriaus nuotrauka, 2004)

Penki. Kryžmą, Didžiosios Deivės simbolį, reiškia penki taškai, penkios duobutės. Deivei buvo skirta penkta savaitės diena Mesopotamijoje, Europoje, Kaukaze. Rusijoje iki XIX amžiaus penktadienis buvo išieginė diena. Vokiečiai penktadienį laikė Frejos diena, taip ir vadino. „Viduramžiais penktadienis buvo laikomas nelaiminga diena. Prieš mūsų erą bausmės buvo vykdomos penktadieniais.“ (Голан А. 1994). Šešetas – Mėnulio, septynetas – Saulės (Sunday, Sonntag) skaičius ir t.t.

Penki taškai simbolizuoja Deivės kryžmą. Protvos Galinda
(Autoriaus nuotrauka, Juknava (Juchново), 2000)

Perkūnas - giminingas indoeuropiečių griaustinio Dievui. Lietuvių Perkūnas buvo karių ir valdovų dievas, priesaikų ir tvarkos saugotojas. Jo kultas įsigalėjo susitvėrus Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Perkūno etimologija nėra tvirtai nustatyta. „Perkūno strėlės suvokiamos kaip žaibai. Indoeuropiečiai garbino strėlės greitumą ir ieties bei durklo aštrumą. Buvo tikima, kad prisilietimas prie kirvio ašmenų perduoda Perkūno jėgą ir vaisingumą“ (M. Gimbutienė, 2002).

Perkūnas su strėlėmis – žaibais yra paplitęs įvaizdis. Karikatūra išjuokia seimūnus, atsisakiusius įteisinti senąją tradicinę lietuvių religiją. Gyventojų surašymo duomenimis save romuviais laiko 5000 lietuvių (J. Varno piešinys, 1998)

Perūnas. Slavų Dievas bei su juo susijęs Griausmavaldžio mitas yra indoeuropiečių mitologijos branduolys. „Dar prieš aktyvią proindoeuropietiškujų genčių ekspansiją vyriškieji dievai ėmė išstumti moteriškuosius. Vyriškų dievų įvaizdžiai siekia ne giliau kaip II tūkstantmetį prieš mūsų erą. Neolito gentys nuo Vakarų Europos ligi Indijos iki III tūkstantmečio prieš mūsų erą garbino Didžiąją Deivę“ (A. Golanas, 1994).

Slavų griausmo dievas Perūnas su lanku
ir strėlėmis
(Piešinys V. Korolkovo, 1996)

Pienas – pirmasis žmonių maistas, simbolizuojantis ir Dievų maistą. Pienas siejamas su Mėnulio galiomis. Graikijoje, Gruzijoje našlaičio maitinimas pienu iš krūties yra išsūnijimo aktas. Pieno auka senovės kultūrose buvo suprantama kaip apsivalymo apeiga.

Pieno upė teka netoli Uralo kalnų, kur stūkso Mugrejevo giria, toliausia į rytus nutolusi baltiškų hidronimų radimvietė. Iš vienos pusės gyvena ugro finų tauta meriai, iš kitos - muro-mai. Girios viduryje, tarp pelkių, stūkso netyrinėtas I - IX amžių Lukinsko piliakalnis. Vakarų kryptimi yra išlikusi baltiškų vietovardžių juosta: upė Pieniuch – Pieno upė, ežeras Garavo – Garuojantis vanduo, Palech – Palios pelkė, Lamech – Loma ir kt. (A. Platovas, 1995).

Pieno upe, Pieno keliu, antikos graikai vadino mūsų galaktiką – Paukščių taką. Pieno upė ir lelijos atsirado, kai Deivė Gera (Junona) atitraukė nuo krūties mažylį Heraklį (Graviūra V. Kartari, 1647)

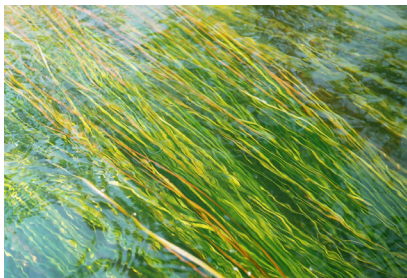
Pirtis. „Už tėvą šiltesnė, už motiną meilesnė, už seklyčią švaresnė“. Lietuvoje išsaugotas pirties paprotinis etiketas, kurio stengiamasi laikytis ir dabar. Su pirtimi elgiamasi pagarbiai. Pirtyje nesibarama ir nesiginčijama. Pirtis dosniai dovanoja kūno ir dvasios švarą, sveikatą, gerą nuotaiką, malonų bendravimą.

Lietuviškos pirtys minimos istoriniuose šaltiniuose. 1431 m. liepos 21 d. raštu popiežius leido Švitrigailai praustis pirtyje šventadieniais. Jogaila mėgo pirtį, todėl lenkai eidavo pažiūrėti, ar tikrai pagonis neturi uodegos? 1536 metais Vilniuje buvo 40 viešųjų pirtų.

Pakaušių kaimo dūminė pirtis (A. Stalilionio nuotrauka, 2010)

Plaukai. Žmogaus jėga glūdi plaukuose. Plaukai neatsiejama žmogaus dalis. Germanų tautose ilgi plaukai buvo laisvo žmogaus ženklas, o vergams ir nuteistiesiems nukirpdavo plaukus. Berniukams palikdavo plaukų kuodelį, kaip seitą iki pilnametystės, apsaugą nuo piktų dvasių. Meilės magijoje dažnai naudojami mylimojo plaukai „pririšimui“, „surišimui“, „atrišimui“... Šukuosena rodė priklausomybę luomui, kastai, profesijai. Šukuojami plaukai taip pat susiję su plaukimu, tekėjimu – gyvybės vyksmu. (J. Trinkūnas, 2000).

Plaukia undinėlių plaukai (Autoriaus nuotrauka, 2013)

Plaukų rovimas - viena iš Perkūno bausmių. Papročiuose ir apeigose išlikęs kasų kirpimas prieš vestuves, gedulo metu, plaukų smilkymas per apgėlus, draudimas šukuoti plaukus Pelenų dieną.

Deivė be kasų (Skulptorė E. Petrauskienė, 2002)

Poza. Ritualinė maldos poza- pakeltos rankos į dangų. Pozą simbolizuojančią Didžiąją Deivę žino kiekvienas vedęs vyras. Ji reiškia: "Aš gospadinė, aš Deivės dukra, o tu, vabalėli plaukuotas, štiš po šluota..."

Abrūsas su ornamentu, vaizduojančiu Didžiąją Deivę (Autoriaus nuotrauka, Kalūgos architektūros ir buities muziejus, 1997)

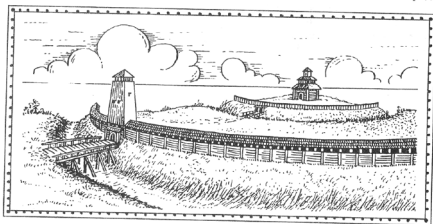
Ragana yra lunarinė vandens sferos deivė, nesietina su indoeuropietiškais personažais. Ji atėjo iš Didžiosios Deivės laikų. Raganos prototipas gali būti toks pat senas, kaip ir Laimos. Ypač senoviški yra jos pasivertimai rupūžė (M. Gimbutienė, 2002).

Ragana - žolininkė (A. Kvaso drožinys, 1980)

Rugiai (secale cereale). „Gimsta rausvas, gyvena žalsvas, miršta geltonas“. Žodžio „rugys“ bendra šaknis daugelyje indoeuropiečių kalbų. Tai rodo, kad juos augino jau tais laikais, kai indoeuropiečių gentys dar nebuvo susiskirsčiusios į etnines grupes (P.Dundulienė, 1963).

„Danų kronikininkas Saksas Gramatikas (Saxo Gramaticus) ir XIII a. vid. Knytlingasaga mini Rugijos religinį centrą Carentija Karrennz (Carentia šventykla) ir Rugienithus. „Tai gali būti Rugijos dievas, lygiai kaip Rugių dievas – baltiškas substratas čia akivaizdus“ (G. Beresnevičius, 2001). Iš rugių kepamas pagrindinis maistas – Duona.

Rugijos Arkona – miestas šventovė Riugeno saloje
(Dailininkė V. Makarova, 1997)

Rūnos. Klasikinės germanų rūnos sudaro Futharką. Pirmiausia jos imtos vartoti Danijoje, nuo III mūsų eros amžiaus paplito Norvegijoje ir Švedijoje. Į Britų salas rūnų raštas ir rūnų magija nuo V amžiaus. Futharkas tai užfiksuota 24 ženklų tvirta sistema turinti fonetines ir magiškas reikšmes. Ženklaai suskirstyti į tris grupes, „atus“ po aštuonias runas. Pirmojo ato runos – f, u, th, a, r, k, ... ir sudarė pavadinimą FUTHARK.

Rūnos (Piešinys E.Pirson, 1992)

Saulė - gyvybės, šviesos, šilumos tiekėja. Simonas Grunau „Prūsijos kronikoje“ rašė, kad Prūsijos žemės gyventojai nieko neišmanė apie Dievus nei apie Deives, jie garbino tik Saulę. Saulė buvo garbinama per Saulėgrįžą, birželio 21 ar 22 dieną, kai Saulės kelias virš horizonto būna ilgiausias ir diena ilgiausia, o naktis trumpiausia. Lietuvoje tuo metu vyksta Rasos šventė (D. Šeškauskaitė, 2011).

Žemdirbiškoms kultūroms Saulė paprastai būna labai svarbi ir pasirodo kaip religinis dėmuo. Pagrindiniame indoeuropiečių grausmavaldžio mite Saulė yra Perkūno nuotaka. Tačiau lietuvių mitologijoje, įsigalėjus pagrindinio atmosferos Dievo Perkūno kultui: „mūsų atveju, Saulė yra nukalta, „padaryta“ ir tai ją eliminuoja iš kulto“ (G. Beresnevičius, 2004).

Saulė (A. Makūnaitės piešinys, 1997)

Seitai – amuletai, maginę, apsauginę galią turintys daiktai, ženklai, nešiojami ant kaklo. Archeologai tyrinėdami senovės lietuvių kapavietes ir gyvenvietes randa daugybę tokių seitų (J.Trinkūnas, 2000). Seitais dažnai būna papuošalai.

Seitai - papuošalai su soliarine simbolika
(Autoriaus nuotrauka, 2014)

Skaldai – IX-XIII a. norvegų ir islandų poetai, ilgomis ir įmantriomis eilėmis surašę Dievų likimus ir kovas. Jie kurdavo karalių rūmuose ir lydėdavo vikingus į mūšius, kad galėtų apdainuoti jų žygdarbius. Jaunesniojoje Edoje išliko apie 250 skaldų kūrybos fragmentų. Yra ir pamokymų: „Nėra lengvesnės naštos žmogui, kaip sveikas protas ir nėra sunkesnės naštos, kaip per daug išgerto vyno“.

Skaldas deklamuoja savo eiles
(Piešinys E. Pirson, 1992)

Supimasis per Velykas, Sekmines, Rasas imituoja Deivės paukštės skrydį ir yra ritualinis veiksmas. Lietuvių dainose atsis-
kleidžia dar viena supimosi reikšmė: „Iš velykinių dainų aiškėja,
kad „tėvo dvaro“ ieškoma nehorizontalia kryptimi. Supantis siekia-
ma išvysti aukštą kalną ir su juo siejamą „Tėvo dvarą“. „Tėvo dvaras“
yra „Dievo dvaro“ kontaminacija“ (G. Beresnevičius, 2004).

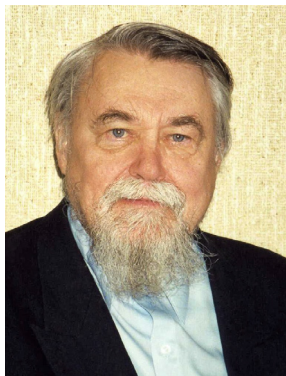
Sūpuoklės (G. Skumbino nuotrauka,
2013)

Šluota. Jono Lasickio paminėtas Dievas – Šluotražis. „Šluo-ta gali tapti net vėlės būveine, tai liudija lietuvių tikėjimas, kad negalima surištos šluotos deginti, sakoma vėlę sudeginsi“ (G. Beresnevičius, 2004). Europos tautų tikėjimuose šluota turėjo magišką reikšmę. Ji primena Deivės medį, todėl ir raganos skraidė ant šluotos.

Ragana skrendanti ant šluotos
(Iš Arcana Europa magazine,
2000)

Toporovas Vladimiras Nikolajevičius - didis mokslininkas, kuklus žmogus, akademikas, filologijos mokslų daktaras, honoris caura. 1952 m. V.Toporovas pirmą kartą atvyko į Lietuvą ir iš karto ją pamilo. Parašė daug straipsnių ir knygų apie lietuvių kalbą, mitologiją, kultūrą. Parašė „Prūsų kalbos žodyno“ penkis tomus. Už nuopelnus Lietuvai V. Toporovas apdovanotas Gedimino ordinu.

Vladimiras Toporovas
1928 - 2005

Ugnis – lietuviai laikomi ugnies garbintojais. „Didžioji Gabija, apvalyk mūsų dvasią nuo godulio. Apvalyk mūsų dvasią nuo tingulio. Apvalyk mūsų dvasią nuo pykčio“

Per ugnį kreipiamasi į Dievus. Ugnies Deivė Gabija rūpinasi namų židiniu, šeima. Ugnelei rodoma visokeriopa pagarba, ji vaišinama, prausiama, apklostoma, migdoma, jai meldžiamasi: „Didžioji Gabija, dėkojame Tau, kad saugai mus nuo šalčio ir tamsos, kad šildai mūsų kūnus ir dvasią. Sutelk ir suvienyk mus su gyvais ir išėjusiais, su Dievais ir žmonėmis“.

Ugnies paukščiai
(G. Skumbino nuotrauka, 2014)

Vanduo – Didžiosios Deivės dovana garantuojanti gerą derlių. „Nuotakų vogimas prie vandens atspindi ritualinį vandens vaidmenį: prie vandens (šulinio, šaltinio ar ežero) senais laikais vykdavo vedybų ceremonijos“. (A. Nepokupnas, 1983).

Kroculės šaltinis papuoštas Deivės vainiku
(Autoriaus nuotrauka, 2000)

Vainikas, karūna - Didžiosios Deivės atributas ir simbolis, naudojamas vestuvėse. Vainikų pynimas užtikrindavo karvių pieningumą. „Karvių karūnas“ pindavo iš berželių ar lauko gėlių „vainikų šventei“. Vainikai yra pinami ir laidotuviams, nes buvo manoma, kad Didžioji Deivė tuo pat metu būdavo gimimo ir mirties priežastimi.

Laidotuvių vainikas (Autoriaus nuotrauka, 2011)

Varlė. Iš sakmių žinome, kad raganos gali pasiversti varle (rupūže), gyvūnu, vaidinusiu svarbią rolę neolito epochos kultuose. Randama seitų (amuletų) su varlės atvaizdu. Dagestane varlės nužudymas yra rimta nuodėmė. Vainachai tiki, kad varlė išvalo vandenį. Lietuvoje varlių kurkimas pranašauja liūtį. Įmesta į puodynę su pienu varlė neleidžia jam surūgti. (Lietus ir pienas Didžiosios Deivės atributai).

„Suakmenėjusi rupūžė“. Trasa Minskas – Molodečnas
(I. Klimkovičiaus nuotrauka)

Varlės pabučiavimas. Pabučiuoti varlę reiškė pabučiuoti Deivę. Tai garantija, kad santuoka bus laiminga. Apeiga išlikusi tarp Europos aristokratų. „Senovės Romoje varlė reiškė kūnišką meilę. Ji simbolizavo Deivę, kurios vienas iš specifinių bruožų buvo seksualumas“ (A. Голан, 1994).

Perfotografuota iš laikraščio, 1995

Veidas. Didžioji Deivė nuo pat paleolito laikų dažnai buvo vaizduojama be veido, nes žmonės bijojo jos žvilgsnio. Nuo Gorgonos žvilgsnio žmogus pavirsdavo akmeniu. Ritualuose, susietuose su Didžiąja Deive, moterys užsidengdavo veidą. Nuotakos veidą dengia vualis. Musulmonai reikalauja, kad moters veidas būtų uždengtas (A. Golan, 1994).

Turkų nuotaka
(G.Biderman, 1996)

Vėjai. Buvo aštuoni broliai, Baltijos vėjai: Jūrinis – vakarų, Suominis – šiaurės vakarų, Žiemilis – šiaurės, Auštrinis – vasaros rytų vėjas, Žeminis – rytų, Ožinis – pietryčių, Launagis – pietų, Šakšninis – pietvakarių. Ir sesė – šelmė Vėjūnė. Broliai ėjo pirštis Saulės dukroms. Vienas brolis miega po akmeniu Kretingos rajone, prie Erlos upelio, po Didžiojuoju Kūliu. Šiaurės vėjui dažnai skauda galvą, todėl jis vaikšto piktas, apkalęs galvą geležiniais lankais. Jei trūktų lankai, jis visą žemę nupūstų. Kai besidarbuodama su šluota Vėjų močia sukelia dulkes ir skersvėjus, žmonės prašo ją eiti gulti...

Vėjų močia su vaikeliais (Dailininkės A. Karoliūtės piešinys, 2002)

Vėlė. Miręs žmogus tapatinamas su vėle, nekintančia žmogaus dalimi, išliekančia po mirties ir išlaikančia žmogaus asmenybės bruožus. Vėlė, dvasia – šie žodžiai siejasi su „vėju“, dvelksmu“, „dvėsavimu“, t.y. alsavimu, ir nurodo subtilią, „eterinę“ žmogaus dvasinės esmės prigimtį. Ji yra amžina, tačiau tas amžinumas – ganėtinai pomirtinės kovos, keliavimo per daugy-

bę kliūčių rezultatas, ir ne kiekviena vėlė patenka į dausas, kai kurios „išbarstomos“ po dykras, miškus, o dar blogesnės patenka į pomirtinės bausmės vietą. Piktieji pavirsta žvėrimis, o gerieji – paukščiais. „Senelis Dievas gano bandą, dažniausia tai avelės, kurios pasirodo esančios mirusiųjų sielos“ (G. Beresnevičius, 2004).

Lenkai mano, kad vėlė slypi širdyje, todėl J.Pilsudskio širdį palaidojo Vilniuje, lietuviai – kad vėlė yra kauluose, todėl iš svetimų kraštų veža kaulus į Lietuvą.

Koplyčia – kaulinyčia. Specialioje angijoje saugomi iškasti ir parvežti kaulai. Balta kaulų spalva buvo gedulo spalva
(Autoriaus nuotrauka, Šarkalnės kapinaitės, Telšių rajonas, 1996)

Veles - slavų gyvulininkystės ir turto Dievas, ūkiškas ir išmintingas, turi lietuvių Vėlino (velnio) bruožų. Sakmėse meilingas Velesas pagrobia Perkūno gražuolę žmoną. Pagavęs jį griausmavaldis žaibais suskaldo į dalis ir išmėto po žemę. Tuomet nulyja lietus. Atgimęs Velesas vėl eina grobti Perūno žmonos.

Akademiko B. A. Rybakovo nuomone kai kurie slavų dievai yra baltiškos kilmės: Perkūnas tapo Perūnu, Velnias – Vele-su, latvių Usin – Ovienu. (Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. Москва, 1987). Slavai praturtino lietuvių kalbą teonimais: Boružė nuo Božunja, rojus – raj, pragaras – pragaret, bažnyčia – božnica ir t.t.

Etnografas K. Kėdaitis prie Veleso stabo
(Autoriaus nuotrauka, Maskva, 2000)

Velnius – spalvingiausia lietuvių tautos mitinė būtybė. Jis gano didžiules karvių bandas, yra geras muzikantas, burtininkas, statybininkas, grindžia kelius, stato tiltus, pilis, turi nepaprastai daug vardų ir įvairių išvaizdą. Tautosakoje velnius pasirodo kaip ponaitis su batais... Pasak A. I. Greimo, Velnius – tai milžinas su didele barzda, gyvenęs savo požemio karalystėje. Jo tarnai - velniukai (daugiskaitinė Velnio forma). Jie apgaudinėja žmones, gąsdina juos savo klastomis ir magiškomis išdaigomis (A. J. Greimas, 1998). Prie Dieveniškių užfiksuota senesnė Velnio vardo forma Velinas. Aukštaičiai taria Vėlinas.

Raguotas Dievas raižinio centre (Autoriaus nuotrauka, Protvos Galinda, Juknavos (Juchново) miestelis, 2000)

Vestuvės. Vienas iš trijų lemiamų žmogaus amžiaus virsmų (gimimas – apgėlai, vestuvės, mirtis – šermenys), kuriame dalyvauja dievai, yra vestuvės. „Netikros vestuvės“ prieš grįžtant sutuoktiems jauniems, užima vestuvinį vaišių stalą. „Jaunąja“ būna persirengęs vyras, „jaunikiu“ – moteris. Iš sugrįžusių jaunųjų jie reikalauja išpirkti stalą (aukos) ir džiaugiasi gavę netikrą, popierinį pyragą (dievams pakanka idėjos, simbolio).

Vestuvinio stalo „išpirkimas“ (G. Kudirkos nuotrauka, Panevėžys, „Karčiama ružava“, 2006)

Žaltys – Dievų pasiuntinėlis. Sakmių Velnias dažnai pavirsta žalčiu. „Lietuvių tradicijos elementas – religinis dėmesys žalčiams. Lietuviai namuose laikydavo tiek žalčių, kiek būdavo žmonių. Galimas daiktas, juos laikydavo, todėl kad žalčiai galėjo turėti gan svarią „energetinių laidininkų“ funkciją (G. Beresnevičius, 2000, 2004).

Akmeninė žalčio galva, rasta Panevėžio rajone, prie Marnakos upelio. (Skulptoriaus A. Jonušio dovana. Autoriaus nuotrauka, 2013)

Žemyna - svarbiausia lietuvių žemdirbių ir gyvulių augintojų deivė, žemės valdovė, Žemėpačio sesuo, Žemė Motina, Žemynėlė žiedkelėlė. Ji - ryški chtoninio pasaulio atstovė. Žemyną mini XVI-XVII a. autoriai J. Lasickis, M. Daukša, D. Kleinas. M. Pretorius Žemyną yra apibūdinęs kaip gyvybės davėją ir palaikytoją: „už viską reikia pagarbinti Žemenėlę, nes ji visiems teikia gyvybę ir ją palaiko“ (N. Laurinkienė, 2013).

Žemyna
(A. Karaliūtės piešinys, 1999)

LITERATŪRA

1. Amanda O Neil. Dievai ir demonai. Londonas, 1993.
2. Arcana Europa Magazine. Ispanija, 2000, psl. 11.
3. Balys J. Liaudies magija ir medicina. Lietuvių tautosakos lobynas. II tomas. Bloomington, Indiana, 1951, pusl. 88.
4. Balys J. Raštai. I tomas. Vilnius, 1998, psl. 12, 17.
5. Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I tomas. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, 1996, psl.466.
6. Balsys R. Meilės deivės Mildos autentiškumo klausimu. Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje. Konferencijos tezės. Klaipėda, 2008, psl. 9.
7. Becker U. Simbolių žodynas. Vilnius, 1995, psl. 39.
8. Beresnevičius G. Lietuvių religija ir mitologija. Vilnius, 2004, psl. 275, 282.
9. Beresnevičius G. Religijotyra. Vadovėlis XI klasei. Vilnius, 2003, psl. 258.
10. Beresnevičius G. Sovijaus mitas kaip senosios baltiškos kultūros šifras. // Iki krikščioniškos Lietuvos kultūra. Vilnius, 1992, psl. 91.
11. Beresnevičius G. Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas. Vilnius, 2001, psl. 60, 61, 65, 66.
12. Beresnevičius G. Religijotyros žodynas. Pagrindinės sąvokos. Vilnius, 2003, psl. 31
13. Bray W., Trump D. A. Dictionary of archeology. Allen lane the pevgnin press. 1970, psl.280.
14. Bučys A. Seniausioji lietuvių literatūra. Mindaugo epocha. Poliparadigminė viduramžių kultūrinių konfliktų studija. Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010.
15. Buračas B. Lietuvos kaimo papročiai. Vilnius, 1993, psl. 20.
16. Čepienė I. Etninė kultūra ir ekologija. Kaunas, 1999, psl. 11.

17. Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Vilnius, 1993, psl.44,84,87,88,89,105..
18. Druvis. Almanach centru etnakasmalogiji. Nr.1 2005. Mensk, psl. 24.
19. Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. Vilnius, 1990, psl. 20.
20. Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. Vilnius, 1990, psl. 20.
21. Dundulienė P. Lietuvių etnologija. Vilnius, 1991, psl. 56,60, 62, 64, 164, 234, 244, 247, 372, 378.
22. Dundulienė P. Pagonybė Lietuvoje. Moteriškosios dievybės. Vilnius, 1989, pusl. 30,31.
23. Dundulienė P. Žemdirbystė Lietuvoje (Nuo seniausių laikų iki 1917metų). Vilnius, 1963.
24. Galaunė P. Lietuvių liaudies menas. Vilnius, 1988, psl. 133.
25. Gimbutienė M. Senoji Europa. Vilnius, 1996, psl. 17,132,157,158, 159, 202, 292.
26. Gimbutienė M. Baltų mitologija. Senovės lietuvių dievai ir deivės. Vilnius, 2002. psl.67.
27. Girininkas A. Lukoševičius O. Lietuvos priešistorė. Materialinės ir dvasinės kultūros raida, genčių formavimasis. Vilnius, 1997, psl.131.
28. Greimas A. J. Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones. Vilnius – Chicago, 1990, psl. 257-287.
28. Greimas A. J. Gyvenimas ir galvojimas. Vilnius, 1998, psl. 82.
30. Gudavičius E. Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII – XX a. Vilnius, 1980.
31. Herberstein S. Rerum moscovitarum commentarii – 1556. Moscovia, 1557, psl. 63.
32. Iki krikščioniškos Lietuvos kultūra. Vilnius, 1992, psl. 91.
33. Iš gyvenimo vėlių bei velnių. 7 tomas. Surinko Jonas Basanavičius. Vilnius, 1998, psl. 117.

34. Juknevičius P. Pagoniška šventvietė Kiaužeriuose? „Tėvynė“, 1983.11.04. Nr.133
35. A.Kargaudienė. Dievai ir šventieji lietuvių etnokultūroje. Kaunas, 2004, psl.26
36. Kavaliauskas S. Senovės lietuvių deivės ir dievai. Mitologinės būtybės. Panevėžys. 2000, psl.11.
37. Klimka L. Apie senovės dievus ir mitines būtybes. Kultūros aktualijos. 2004. Nr.1
38. Laumių dovanos. Lietuvių mitologinės sakmės. Vilnius, 1979, psl. 171.
39. Laurinkienė N. Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose. Vilnius, 1990, psl.149.
40. Laurinkienė N. Senovės lietuvių dievas Perkūnas.Vilnius, 1996, psl. 174.
41. Laurinkienė N. Žemyna ir jos mitinis pasaulis. Vilnius, 2013.
42. Lemann. Iliustruota prietarų ir burtų istorija nuo mūsų dienų iki senovės. Maskva, 1900.
42. Lietuvių mitologija. T.1. V.,1995, psl. 212-213.
43. Lietuvių pasakos apie raganas, velnius ir laumes. Kaunas, 1998.
44. Mackova J. Atrakta debess. Riga,1995.
45. Martinaitis M. Rinktinė. Vainikas. Vilnius. Vaga, 1981.
46. Matulis R. Istoriniai akmenys. Vilnius, 1990.
47. Nepokupnas A. Baltai slavų giminaičiai. Vilnius. Mokslas. 1983.
48. Paškūnaitė B. Senoliai porino. Radviliškis. 2007.
49. Pedro da Gracia Dei. Blason General y Nobleza del Universo. Coria, 1489.
50. Perkovskis J. Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika. Vilnius, 1999, psl. 81.
51. Pileckis S. Įdomioji entomologija. Vilnius, 1986, psl. 79, 112,114.

52. Provantova N., Profantov M. Enciklopedie slovanskyh bohu a mytu. Praha, 2000, psl. 168,171.
53. Rimantienė R. Lietuva iki Kristaus. Vilnius, 1995, psl. 33-35, 38.
54. Rimantienė R. Akmens amžius Lietuvoje. psl. 148, 105.
55. Rimša E. Asmens herbas Lietuvoje. Vilnius, 1987.
56. Saulės vaduotojas. Lietuvių liaudies pasaka. Vilnius, 1997, psl. 24.
57. Schutzt die Bodenaltertumer unserer Heimat. Berlin, 1957, psl.11.
58. Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės. Vilnius, 2002.
59. Stabryla St. Mitologija suaugusiems. Dievai, didvyriai žmonės. Vilnius, 2001, psl.29.
60. Svarbiausi Telšių rajono kultūros paminklai. Vilnius, 2005.
61. Šeimys. Šališkos rūnos. Marijampolė, 2002.
62. Šeškauskaitė D. Erotika tautosakoje. Sargeliai: Kruenta,2011, psl.272.
63. Šmitas P. Latvių mitologija. Vilnius, 2004, psl. 75, 88, 147, 197.
64. Šventasis raštas. Senasis testamentas. Vilnius, 1990, psl. 349.
65. Tarasenska P. Pėdos akmenyje. Vilnius, 1958.
66. Toporovas V. Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Vilnius, 2000.
67. Trinkūnas J. Baltų tikėjimas. Lietuvių pasaulėjauta, papročiai, apeigos, ženklai. Vilnius, 2000, psl. 10, 108.
68. Urbonas E. Panevėžio krašto mįslės ir skaičiuotės. Panevėžys, 1996, psl. 18.
69. Usačiovaitė E. Vieno liaudies ornamento morfologija. // Iki-krikščioniškos Lietuvos kultūra. Vilnius, 1992, psl. 135,136.
70. Vaicekaskas A. Senovės lietuvių pasaulėžiūra. Kaunas, 2001, psl. 174.
71. Vaitkevičius V. Senosios Lietuvos šventvietės. Aukštaitija. Vil-

nius, 2006.

72. Vaitkevičius V. Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija. Vilnius, 1998.

73. Valatka V. Žemaičių žemės tyrinėjimai. Vilnius, 2004, psl. 342.

74. Vėlius N. Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis. Vilnius, 1987, psl. 92, 118, 119, 173.

75. Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra. Vilnius, 1983, psl. 114, 233, 235.

76. Vyčinas V. Senovės Europos deivės. Kaunas, 1999, psl. 100, 102

77. Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai. Vilnius, 1999, psl. 28, 165, 177.

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов. Перевод с немецкого. Москва, 1996, стр. 171, 217.

2. Бычков А.А. Энциклопедия языческих богов. Мифы древних славян. Москва, 2001, стр. 328, 119.

3. Голан А. Миф и символ. Иерусалим, 1994, стр. 83, 92, 175, 177, 181, 186.

4. Гура А.В. Символика животных в славянской народной традиции. Москва, 1997, стр. 20, 66, 102, 110, 153, 175, 448 - 486.

5. Зачарованный мир. Боги и богини. Москва, 1996.

6. Цітоў А. Пячаткі старажытнай Беларусі. Нарысы сфрагістыкі, Мінск 1993.

7. Кызласов Л.Р. Древнейшая Хакасия. Москва. 1986, рис. 136.

8. Мифы народов мира. Энциклопедия. Под ред. С. А. Токарева. Минск – Смоленск, 1994, стр. 181.

9. На заре цивилизации. Москва, 1997, стр. 189.

10. Панченко А. А. Исследование в области народного православия. Деревенские святыни северо – запада России. Санкт – Петербург. 1998, стр. 313.

11. Платов А. Закалдованный лес. Журнал «Вокруг света», апрель 1995.
12. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. Москва, 1987, стр.161,414, 582.
13. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. Москва, 1994, стр. 411.
14. Фрезер Д.Д. Золотая ветвь. Москва, 1998, стр. 415,697.
15. Энциклопедия суеверий. Москва, 1997, стр. 250, 356.
16. Этнолингвистические балто – славянские контакты в настоящем и прошлом. Москва, 1978.
17. Грушко Э. Энциклопедия славянской мифологии. Москва, 1996, стр.159.
18. Олексій Братка – Кутинскій. Нащадки святой трійці. Київ, 1980, стр. 62.

ISBN 978-609-XXXX-XX-X

Laimutis Vasilevičius. Panevėžio Deivės paslaptis

Autorius Laimutis Vasilevičius yra Panevėžio kolegijos dėstytojas, besidomintis istorija, etnokultūra, mitologija. Sakmė parašyta pagal Marijos Gimbutienės ir Arielio Golano Didžiosios Deivės mitologines rekonstrukcijas bei Vladimiro Toporovo ir Tatjanos Civjan atkurtą Dievo karvytės mitą, kaip indoeuropiečių pagrindinio (Griausmavaldžio) mito šaką. Knygelę papildė gausiai iliustruotas mitologinis žodynėlis.

UDK XXX(XXX.5)
VaXXX

Vertėja Liucija Šiaučiūnienė

Išleido ir spausdino UAB „Reklamos forma“
Venslaviškio g. 11, LT-35116 Panevėžys
Tiražas 100 egz.
Panevėžys 2015